

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه فردوسی مشهد
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان :

بررسی تطبیقی نیت در عبادات

استاد راهنما :

آقای دکتر حسین صابری

استاد مشاور :

آقای دکتر محمدتقی فخلعی

نگارنده :

جمال الدین علی خواجه پساوه ئی

تابستان ۱۳۸۸

بسمه تعالی .
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان .
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: بررسی تطبیقی نیت در عبادات		
نام نویسنده: جمال الدین علی خواجه پساوه نی نام استاد(ان) راهنما: دکتر حسین صابری نام استاد(ان) مشاور: دکتر محمد تقی فخلعی		
دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و حقوق	رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ تصویب:	تاریخ دفاع:	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ●	دکتری ○	تعداد صفحات: ۱۸۴
چکیده رساله/پایان نامه : "نیت" در لغت به معنای قصد است و در شرع - به تناسب مفهوم عبادت - عبارت است از قصد و اراده ای جهت دار برای طلب رضای خداوند و امتثال امرش. نیت برای تمییز عبادات از عادات و با برای تشخیص مراتب عبادات از یکدیگر واجب است و فقها برای اثبات این امر به قرآن(بینه/آیه ی ۵)، سنت : "إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ" و "لَا عَمَلَ إِلَّا بِالنِّيَّةِ"، و همچنین اجماع و عقل استناد کرده اند. صحت آن دسته از اعمالی که ترک کردنی هستند - مانند زدودن نجاسات و باز پس دادن اموال غصبی و عاریه ای و مانند آن - منوط به اعتبار نیت نبوده و عدم نیت موجب بطلانشان نمی گردد؛ اما اگر با قصد قربت انجام پذیرند، ثواب به آنها تعلق می گیرد. محل نیت قلب است و به زبان آوردن آن لازم نیست. تقارن نیت با اول عبادت واجب است و صورت کلی آن باید در سراسر عمل عبادی حفظ شود. علاوه بر اشتراط قصد قربت که اساسی ترین شرط صحت عبادت و وجه ممیز آن از سایر اعمال است، هر عمل عبادی، خصوصیات و ویژگی هایی دارد و در واقع قابل احتمالاتی است - مانند ظهر یا عصر و ادا یا قضا برای نماز - به همین منظور مکلف باید برای تمییز هر چه بیشتر نوع عمل، این قیود را در نیت خود مدنظر داشته و به آنها پایبند باشد. مراد از نیت قصد فعل نیست؛ چراکه انجام عمل، بدون قصد و شعور از جانب انسان مختار، محال است؛ بلکه مراد از نیت در عبادات، همان خلوص وجه از هر انگیزه ای جز قصد قربت به خداوند متعال است؛ بنابراین مفاهیمی مانند ریا، کفر، شرک و مانند آن با چنین قصدی منافات داشته و باعث نقض آن و در نتیجه سبب بطلان عمل عبادی می گردند. لذا شایسته است که فرد در نیت خود از چنین اموری تحرز و دوری کند.		
کلید واژه:	امضای استاد راهنما:	
۱. نیت		
۲. قصد		
۳. اراده		
۴. عزم	تاریخ:	
۵. عبادت		
۶. اخلاص		
۷. قصد قربت		

فهرست مطالب :

۱	مقدمه
۲	تعریف مساله و تبیین موضوع
۲	ضرورت و هدف تحقیق
۴	سؤالهای اساسی تحقیق
۴	پیشینه‌ی تحقیق
۵	جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری طرح
۶	محدوده و روش تحقیق

فصل اول : کلیات

۹	۱-۱- مفهوم لغوی نیت
۱۱	۲-۱- مفهوم اصطلاحی نیت
۱۵	۳-۱- بررسی واژه های مشابه
۱۵	۱-۳-۱- قصد
۱۸	۲-۳-۱- داعی
۲۰	۳-۳-۱- اراده
۲۱	۴-۳-۱- عزم
۲۴	۵-۳-۱- اخلاص
۲۴	۱-۵-۳-۱- مفهوم اخلاص
۲۶	۲-۵-۳-۱- اهمیت و جایگاه اخلاص
۲۹	۳-۵-۳-۱- مراتب اخلاص
۳۱	۶-۳-۱- عبادت
۳۳	۴-۱- اهمیت و جایگاه نیت در عبادات
۳۸	۵-۱- مقصود از ایجاب نیت

فصل دوم: ادله‌ی وجوب نیت

۴۴	۱-۲- قرآن
۴۴	۲-۱-۱- بررسی مفردات
۴۶	۲-۱-۲- بررسی دلالت
۴۸	۲-۲- سنت
۵۱	۲-۳- اجماع
۵۲	۲-۴- عقل

فصل سوم: شروط نیت

- ۵۵ ۱-۳- اسلام
- ۵۹ ۲-۳- علم به منوی
- ۶۰ ۳-۳- تمییز
- ۶۳ ۴-۳- عدم منافات بین نیت و منوی
- ۶۴ ۵-۳- تقارن نیت با منوی

فصل چهارم: امور محتاج به نیت

- ۶۷ ۱-۴- ازاله‌ی نجاست
- ۶۸ ۲-۴- طهارات
- ۶۸ ۱-۲-۴- تبیین اقوال
- ۷۰ ۲-۲-۴- ادله‌ی قائلین به عدم اشتراط نیت
- ۷۲ ۳-۲-۴- ادله‌ی قائلین به اشتراط نیت
- ۷۵ ۳-۴- زکات
- ۷۵ ۴-۴- جهاد

فصل پنجم: احکام نیت

- ۷۹ ۱-۵- محل نیت
- ۸۱ ۲-۵- تلفظ به نیت
- ۸۴ ۳-۵- زمان نیت
- ۸۵ ۱-۳-۵- نماز
- ۹۱ ۲-۳-۵- زکات
- ۹۴ ۳-۳-۵- روزه
- ۹۷ ۴-۳-۵- حج
- ۹۹ ۵-۳-۵- جهاد
- ۱۰۰ ۶-۳-۵- امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۰۱ ۴-۵- استمرار حکم نیت
- ۱۰۳ ۵-۵- شرط بودن یا رکن بودن نیت
- ۱۰۸ ۶-۵- جمع بین عبادتین
- ۱۱۱ ۷-۵- تعیین منوی
- ۱۱۱ ۱-۷-۵- وضو

۱۱۴	۲-۷-۵ غسل
۱۱۶	۳-۷-۵ تیمم
۱۱۹	۴-۷-۵ نماز
۱۲۰	۱-۷-۵-۴ تعیین نماز
۱۲۱	۲-۷-۵-۴ آدا یا قضا
۱۲۲	۳-۷-۵-۴ قصر یا اتمام
۱۲۴	۵-۷-۵ زکات
۱۲۸	۶-۷-۵ روزه
۱۳۰	۷-۷-۵ حج
۱۳۲	۸-۷-۵ جهاد

فصل ششم : مناقضات نیت

۱۳۵	۱-۶-۱ ریا
۱۳۵	۱-۶-۱-۱ مفهوم ریا
۱۳۸	۱-۶-۲ ریا و تسمیع
۱۳۸	۱-۶-۳ ادله ی تحریم ریا
۱۴۰	۲-۶-۲ کفر
۱۴۲	۳-۶-۳ شرک
۱۴۵	۴-۶-۴ نفاق
۱۴۷	۵-۶-۵ عجب
۱۵۰	۶-۶-۶ شک
۱۵۲	نتیجه گیری
۱۵۶	فهرست منابع

تقدیم به:

روح پاک آنانی که خالصانه در راه اعتلای اسلام ناب کوشیدند

و خدا را تنها برای طلب رضایش پرستیدند.

تقدیر و شکر

شکر و سپاس ایزد منان را که آدمی را به نور علم بیاراست و حلیه ی کرامت و بزرگواری را سزای آدمیان ساخت و علم و حکمت را به حدی پراکند که هر موجودی را در بر گرفت.

درود و سلام بر سرور و سالار پیغمبران، خاتم رسل، حضرت محمد مصطفی (ص) که برای سعادت آدمی دو گوهر تابناک کتاب و سنت را مقرر داشت و به منظور اجرای این دو، دو راهنمای امین - عالم و عقل - را معرفی فرمود.

پس از شکر الهی و درود بر پیامبر (ص)، وظیفه ی خویش می دانم از تمامی عزیزانی که لطف و عنایت آنها شامل حال بنده شد، قدردان و سپاسگزار باشم. نخست از استاد عالیقدر جناب آقای دکتر حسین صابری که از راهنماییهایشان نهایت بهره را بردم و ایشان از هیچ تلاشی برای کمک به بنده فروگذار نبودند. نیز از استاد گرامی جناب آقای دکتر محمد تقی فخلعی که با مشاوره و ارشادات خویش بنده را بهره مند نموده و زحمت فراوانی را برای به انجام رساندن این پایان نامه متحمل شدند. همچنین از برادر عزیزم شعیب علی خواجه که در ترجمه ی متون عربی و تدوین پایان نامه همراه و همیار بنده بود.

به علاوه از تمامی مسوولین محترم و دست اندرکاران پرتلاش دانشکده ی الهیات دانشگاه فردوسی که در مراحل اجرایی تهیه و دفاع از پایان نامه، شاهد تلاش بی دریغ ایشان بودم، ممنون و سپاسگذارم. توفیق تمام این عزیزان را در جهت نشر تعالیم دین از خداوند خواهانم، امید است که همواره مشمول الطاف و عنایات ایزدی باشند.

در پایان از پدر و مادر بزرگوار و محبوبم که همیشه مشوق من بوده اند و نیز از همسرم که مشکلات زندگی دوران تحصیل را تحمل کرده، سپاسگزاری نموده و از خداوند متعال سلامتی و بهر روزی آنان را خواستارم.

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

مقدمه:

معیار درست بودن کارها، نیت است و چنانچه نیت درست باشد، عمل هم درست است و اگر نیت فاسد باشد، عمل نیز فاسد می گردد. بنابراین اهمیت کار بستگی به اهمیت نیت دارد؛ هرچند مقاصد، عالی تر و اخلاص در آن بیشتر باشد اهمیت عمل بیشتر و نفع آن ظاهرتر و عام تر خواهد بود و عملی که از روی غفلت و بدون حضور قلب باشد، چون اثری روی دل و اعضا نمی گذارد، بی ارزش است.

«و إِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى»^۱: هر کس به حسب نیتش بهره از کردارش می برد. اگر عمل خالص برای خدا باشد، رضای خدا و ثواب بی شمار و عاقبت خیر به بار آورد و اگر قصد از عمل، مال دنیا و یا زن باشد، پیداست که مدت بقای مال دنیا و وفای زن و فرزند، رفیق نیمه راه است. همین که حیات شخص به آخر رسید، دستش از آن کوتاه خواهد شد. در حالی که اگر عمل و جهد و کوشش برای خدا انجام گیرد، مالی مبارک تر و زنی مهربان تر و فرزندی شایسته تر به بار آورد. پس رضای خدا را نمی توان با چیز دیگری مقایسه کرد.

به خاطر نیت، یک شیء واحد که دارای صورت واحد است، به پسند و ناپسند تقسیم می شود؛ مانند توکل و عجز، امید و تمنا، حب خدا و حب غیر خدا، نصیحت و سرزنش، هدیه و رشوه، شرح حال و شکوی، در تمام این کلمات اولی پسندیده و قرینه ی آن ناپسند است در صورتی که شکل یکی است، فقط نیت آن را تغییر می دهد.

می توان چنین نتیجه گرفت که نیت می تواند ارزش عمل را تحت تأثیر قرار دهد، اعمال عبادی نیز از این قاعده مستثنی نیستند و می توان گفت: معیار ارزش گذاری و

اساسی ترین شرط صحت کارهای عبادی و روح عبادت، "نیت" است و مهم این است که عبادت با چه انگیزه ای انجام شود.

تعریف مسأله و تبیین موضوع:

هر عملی که از انسان سرمی زنده مقرون به قصد و هدفی است و اساساً انجام عملی بدون قصد، محال و غیر ممکن است. عبادات نیز از این قاعده مستثنی نبوده، بلکه نیت و قصد در آن نقش تعیین کننده و اساسی دارد. بنابراین نیت در عبادات باید دارای شرایطی ویژه و خاص باشد تا انسان را برای بهره مندی بیشتر از فضائل و برکات عبودیت مهیا کرده و زمینه ی وصول او به قرب معنوی به خداوند متعال را فراهم آورد.

حال باید دید، نیت چیست و تأثیر آن در ترتب آثار اعمال عبادی تا چه اندازه است که این بخش را از سایر اعمال متمایز کرده و آیا صحت و بطلان عمل عبادی به وجود یا عدم وجود نیت وابسته است. حکم تکلیفی نیت در عبادات چیست و دلایل آن کدام است. چه شروطی در نیت معتبر است و چه اموری مستغنی از نیت می باشند. نیت در عبادات دارای چه احکامی است و کیفیت آن چگونه است و در نهایت چه مناقضاتی وجود دارد که می تواند نیت در عبادات را تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه سبب بطلان عمل عبادی شود. این ها سؤالاتی است که در تحقیق پیش رو به دنبال پاسخ به آن از دیدگاه مذاهب مختلف هستیم.

ضرورت و هدف تحقیق:

خیلی از افراد گمان می کنند نیت همان الفاظی است که مثلاً هنگام شروع وضو یا شروع نماز به زبان می آورند یا از خاطر خویش می گذرانند، در حالیکه این ذهنیت کاملاً

اشتباه است. نیت امری اعتقادی و قلبی بوده که آثار ظاهری ندارد و با ابزار درونی و جوانحی انجام می‌گیرد.

این اشتباه در اعمال غیر عبادی مانند معاملات و امور توصلی چندان تأثیری در کیفیت و نتیجه‌ی عمل نخواهد داشت؛ چرا که صرف قصد با هر کیفیتی در صحت چنین اعمالی کافی است. اما این امر در عبادات غیر از این است و ارزش هر عمل عبادی ارتباط تام و تمام به نیت عامل دارد و می‌توان گفت عنصری که به عمل عبادی ارزش و بها می‌دهد، نیت و انگیزه‌ی فرد است. بنابراین نیت در عبادات دارای اهمیت و جایگاهی خاص می‌باشد.

با توجه به مراتب فوق، بررسی اهمیت و ابعاد نیت و نیز کیفیت آن در اعمال عبادی برای آگاهی بیشتر و در نتیجه التزام افراد بر انجام وظیفه‌ی بندگی با روشی هوشمند و عالمانه تر ضروری به نظر می‌رسد.

به علاوه ما بر این باوریم که با ملاحظه‌ی اصول و مبانی اسلام یعنی عقیده به: ایمان به اصول اعتقادی اسلام- توحید، نبوت، قرآن کریم به همه‌ی مضامین و محتویات آن و معاد-، التزام کامل به همه‌ی ضروریات و ارکان اسلام- نماز، زکات، روزه، حج و...-، التزام کامل به قرآن مجید و سنت شریف نبوی- دو منبع اصلی برای شناخت معارف اسلامی در امور مختلف-؛ که مورد اذعان همه‌ی مذاهب اسلامی - بدون استثنا- است، عقیده به تقریب بسیار منطقی می‌نماید و ضرورت رویکرد به "تقریب مذاهب" آشکارتر می‌گردد.

در همین راستا و نیز در جهت ارتقای سطح آشنایی و آگاهی و تعمیق تفاهم بین پیروان مذاهب اسلامی و تقویت احترام متقابل و تحکیم رشته‌های اخوت اسلامی در بین مسلمانان، تحریر و تدوین مقالات و پژوهشهای مقارن و تطبیقی بین مذاهب اسلامی

می‌تواند سودمند و مفید باشد. پژوهش پیش رو نیز به نوبه ی خود می‌تواند گامی کوچک، به پیش در راه وحدت و تقریب به شمار آید.

سؤال های اساسی تحقیق:

- ۱- میزان تأثیر گذاری نیت در ترتب آثار عبادی تا چه اندازه است؟
- ۲- مقصود از ایجاب نیت چیست؟
- ۳- چه دلایلی بر وجوب نیت در عبادات وجود دارد؟
- ۴- نیت در عبادات دارای چه شروطی است؟
- ۵- چه اموری محتاج به نیت و چه اموری مستغنی از نیت می‌باشند؟
- ۶- تلفظ به زبان و قصد استمرار و استدامه در نیت چه حکمی دارد؟
- ۷- آیا می‌توان با نیت واحد، قصد دو عبادت کرد و یا در اثنای عبادتی قصد تبدیل نیت و یا نیت عبادت دیگری کرد؟
- ۸- نیت رکن عبادت است یا شرط یا جزء آن؟
- ۹- نیت داری چه مناقضاتی است و ریا چه تأثیری در نیت عبادات دارد؟

پیشینه ی تحقیق:

نیت در کتب فقهی قدما، به صورت کلی و پراکنده در بین ابواب فقهی مطرح شده و بیشتر معطوف به باب وضو و نماز است. عده ای از فقها نیز به دلیل وضوح نیت و فقدان نصی خاص در مورد کیفیت و چگونگی آن در اعمال عبادی، آن را به صورت کلی در آثار خود مطرح کرده و به بیان جزئیات و قیود آن پرداخته اند؛ به عنوان نمونه شیخ مفید در مقنعه- باب نماز- بحثی ویژه در مورد نیت نماز و چگونگی آن مطرح نکرده است.

در کتب اشباه و نظائر مانند الأشباه و النظائر ابن نجیم و الأشباه والنظائر سیوطی و کتب قواعد فقه و کتب روایی از جمله در ذیل حدیث «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» و «لَا عَمَلَ إِلَّا بِالنِّيَّةِ» تا حدودی به نیت پرداخته شده است.

در میان آثار متأخرین کتابهایی که مخصوص نیت باشند بسیار کم است و مقالاتی نیز که در این مورد نوشته شده بیشتر جنبه ی اخلاقی - عرفانی دارند تا اینکه به صورت فقهی نیت و چگونگی آن در عبادات پرداخته باشند. به علاوه با بررسی پایان نامه های تدوین شده در حد امکان، پایان نامه ای با این عنوان موجود نبوده و می توان گفت موضوع این پایان نامه در زمره ی موضوعاتی است که کمتر تحقیقی مستقل به آن پرداخته است. از جمله کارهایی که تاکنون در این زمینه انجام شده می توان موارد زیر را نام برد:

- ۱- الإخلاص و النية، ابن أبي الدنيا.
- ۲- النية في الشريعة الإسلامية، بهنسی.
- ۳- الأمنية في ادراك النية، قرافي.
- ۴- الرسالة الفخرية في معرفة النية، ابن مطهر حلی.
- ۵- نیت و اخلاص، خوانساری.
- ۶- رسالة في النية، آیت الله خلخالی.
- ۷- نیت در قلمرو فقه، اصول، کلام و اخلاق؛ مرتضی اسدی، پایان نامه ی کارشناسی ارشد،

قم.

جنبه ی جدید بودن و نوآوری طرح :

با توجه به کارهای انجام شده که به طور کلی مورد بحث واقع شده و یا اختصاص به مذهبی خاص دارد، جدید بودن پایان نامه ی مزبور در بررسی آرای مذاهب مختلف اسلامی در باب عبادات می باشد.

پژوهش و تحقیق انجام شده در نوع خود تلاشی جدید و کم سابقه است که فقط به تطبیق و بررسی تأثیر نیت در ابواب فقه- بخش عبادات- بین مذاهب هشت گانه پرداخته است.

محدوده و روش تحقیق:

دامنه ی مطالعاتی این پژوهش، بخش عبادات در فقه مذاهب اسلامی است. فقه، علاوه بر بخش عبادات، معاملات و جزائیات را نیز شامل می شود که دو بخش اخیر همانند عبادات دارای احکام مربوط به خود می باشند و پژوهش در هر بخش از فقه مجال جدی طلبد.

مقصود از مذاهب اسلامی نیز، آن دسته از مکاتب فقهی معروف اسلامی هستند که دارای نظام اجتهادی منسجم و مستند به کتاب و سنت می باشند. این مذاهب فقهی به رسمیت شناخته شده ، عبارت اند از: مذهب حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و ظاهری از اهل سنت؛ مذهب امامیه (اثنی عشری) و زیدی از شیعه؛ و مذهب اباضی.

روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه ای بوده است. در ابتدای امر، منابع مورد نیاز شناسایی شد، پس از آن مطالب مربوط به بحث جمع آوری شده و در پایان چیدمان و تدوین گردید. گاه در حین تدوین، منبع جدیدی در اختیار نگارنده قرار می گرفت که پس از مطالعه، مطالب جدید و مؤثر آن به مبحث مربوط افزوده می شد. به طور خلاصه ، منابعی که در این پژوهش مورد استفاده قرار رفته- علاوه بر قرآن کریم- را می توان در گروه های زیر گنجانند:

۱- مصادر فقهی مذاهب اسلامی شامل: فقه حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی ، امامی، زیدی، ظاهری و اباضی.

۲- مصادر حدیث شیعه و سنی.

۳- مصادر تفسیر شیعه و سنی.

۴- اصول فقه شیعه و سنی.

۵- کتب اشباه و نظائر.

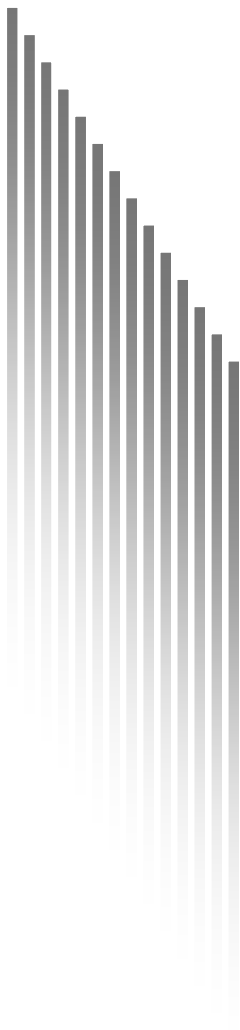
۶- معاجم لغوی و اصطلاحی مختلف.

این پایان نامه از لحاظ ساختاری نیز مشتمل بر مقدمه و شش فصل است:

در فصل اول- کلیات- مفهوم لغوی و اصطلاحی نیت، واژه های مشابه با نیت، اهمیت و جایگاه نیت و مقصود از ایجاب آن ذکر شده، در فصل دوم ادله ی وجوب نیت مورد بررسی قرار گرفته، در فصل سوم به بررسی شروط نیت پرداخته شده، در فصل چهارم امور محتاج به نیت و امور بی نیاز از آن مورد بحث قرار گرفته، در فصل پنجم- احکام نیت-، محل نیت و حکم تلفظ به آن، زمان نیت و حکم استمرار آن، شرط بودن یا رکن بودن نیت، جمع بین عبادتین و تعیین منوی به تفصیل پی گیری شده و بالاخره در فصل ششم، مناقضات نیت ذکر شده و تأثیر آن در بطلان عمل عبادی مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل اول :

کلیات

آنچه در فصل کلیات مورد نظر است، دانستن برخی مفاهیم برای درک بهتر بحث اصلی است؛ بدین لحاظ در این فصل به بررسی مفهوم لغوی و اصطلاحی نیت، بررسی واژه‌های مرتبط، اهمیت نیت و مقصود ایجاب آن می‌پردازیم.

۱-۱- مفهوم لغوی نیت

"نیت" در لغت به معنای عزم و قصد، انجام عمل یا رسیدن به چیزی است و می‌گویند: "نواکَ اللهُ بخیر": خداوند نسبت به تو قصد خیر نماید. برای ماده ی "نوی ینوی نية" معانی به ظاهر متعددی بیان شده و به نظر می‌رسد کلماتی از قبیل اراده، قصد و عزم مرادف با نیت باشند که در مواردی لغوین به این جهت تصریح نموده اند.

همه‌ی معانی که ذیل ماده ی نوی در کتب لغت آمده رامی‌توان در مفهومی مشترک - قصد جازم و عزم جدی بر انجام کاری - جمع کرد، همانگونه که معنای قصد در اکثر کتب لغت مشاهده می‌شود. این معانی عبارتند از:

دوری، حاجت، عزم و اعتقاد، سمت و سویی - دور یا نزدیک - که مسافر قصد آن را می‌کند، قصد درونی و قلبی بر انجام کاری، توجه نفس به سمت عملی و نقل مکان از خانه‌ای به خانه‌ی دیگر و همچنین: "من ینوالدنیا" = "من یسع لدنیا"، "نویت الشیء" "جددت فی

طلبه". نیز در معنای "ناوی"، گفته شده کسی که برنقل مکان تصمیم قطعی گرفته و عزم، جزم کرده است.^۱

پس از بررسی معانی نیت می توان دریافت که نیت به معنای قصد عمل است، قصدی جدی و محکم، عزمی همراه با تلاش برای رسیدن به نتیجه ی مورد نظر، نه فقط گذراندن معنایی از ذهن. آن که نیت کرده هدفی دارد و برای رسیدن به هدف، مصمم است و تلاش می کند. همچنین نیت عملی ظاهری نیست که نمود بیرونی داشته باشد. نیت عمل قلب است و حاصل توجه نفس انسان به سمت فعلی.

این که در برخی کتب نیت به معنای حاجت^۲ آمده گویای همین امر است چرا که وجود حاجت سبب حرکت و تلاش می شود و در حقیقت هر حرکتی به دنبال بروز حاجتی پدید می آید؛ حال این حاجت یا نیاز مادی است و یا هدفی معنوی. معنای مکان و سمت و سویی که مسافر قصد آن رامی کند^۳ نیز تداعی کننده ی هدفی است که انسان برای رسیدن به آن عزم و تلاش می کند.

در برخی کتب که بُعد، به معنای نیت آمده نیز تأیید و تأکید بر معنای مذکور است؛ چراکه بعد و فاصله اولین ویژگی هدف است. همواره فاصله است که طی شدنی است و اگر انسان به هدف رسیده باشد دیگر تلاش برای رسیدن، معنایی ندارد. در نهایت می توان نیت در لغت را عزم همراه با تلاش و کوشش فراوان برای رسیدن به هدفی دانست.

۱ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۳۴۷؛ ابن فارس، مقاییس اللغة، ج ۵، ص ۳۶۶؛ فراهیدی، العین، ج ۸، ص ۳۹۳؛ زمخشری، اساس البلاغة، ج ۱، ص ۶۵۹؛ فیروزآبادی، القاموس المحيط، ج ۱، ص ۱۷۸۲؛ أزهري، تهذيب اللغة، ج ۱۵، ص ۳۹۹؛ طریحی، مجمع البحرين، ج ۳، ص ۱۸۵۲.

۲ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۳۴۷؛ أزهري، تهذيب اللغة، ج ۱۵، ص ۳۹۹؛ ابن قطاع، الأفعال، ج ۳، ص ۲۷۸؛ ابراهیم مصطفی و دیگران، المعجم الوسيط، ج ۱-۲، ص ۹۶۶.

۳ - فراهیدی، العین، ج ۸، ص ۳۹۳؛ طریحی، مجمع البحرين، ج ۳، ص ۱۸۵۲.

۴ - أزهري، تهذيب اللغة، ج ۱۵، ص ۳۹۹.